

ERCİYES ÜNİVERSİTESİ  
İLAHİYAT FAKÜLTESİ

XIII. VE XIV. YÜZYILLARDA KAYSERİ'DE  
BİLİM VE DİN SEMPOZYUMU

KAYSERİ

30-31 MAYIS 1996

YER: ERCİYES ÜNİVERSİTESİ  
SABANCI KÜLTÜR SİTESİ  
KAYSERİ

KAYSERİ BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ KÜLTÜR YAYINLARI NO: 25  
Kayseri Büyükşehir Belediyesi Kültür Müdürlüğü

**TERTİP HEYETİ:**

Prof. Dr. Celal KIRCA  
Prof. Dr. Selahattin POLAT  
Doç. Dr. Turan KOÇ  
Doç. Dr. Şefaettin SEVERCAN

**TEBLİĞ DEĞERLENDİRME HEYETİ:**

Prof. Dr. Ahmet UĞUR  
Prof. Dr. M.Kemal ATİK  
Doç. Dr. M.Şevki AYDIN

Dizgi: Fecr  
Mizampaj: Fecr  
Kapak: Fecr  
Baskı, Kapak Baskı: Önder Matbaası

ISBN 975-8046-26-8

ANKARA 1998

## ONÜÇÜNCÜ VE ONDÖRDÜNCÜ YÜZYILLARDA KAYSERİ

*Yrd.Doç. Dr. Ahmet Vehbi ECER\**

### XIII. Yüzyıla Kadar Kayseri

Kayseri, iç Anadolunun en eski yerleşim alanlarından biridir. Kültepe adı verilen bir semtte bulunan tabletler bunun bir delilidir. Zira burada çivi yazılarıyla yazılmış tabletler vardır ve bunların M.Ö. XXV. yüzyıla ait oldukları tahmin edilmektedir. Hal böyle olunca eski tunç devri'nden itibaren Asurlular, Hititler, Firikyalılar, Kapadokyalılar ve Romalıların bu bölgeye hakim olduklarını söyleyebiliriz <sup>(1)</sup>. Romalılar zamanında bu şehir için "Caesarea" adı kullanılmıştır. Bu ad, imparator, yani "Kayser Şehri" anlamına gelmektedir. Roma İmparatoru Tiberius ve Augustus'un hatırasına verilen bu ad (M.S. 17) daha sonraları Araplar tarafından "Kayseriyye" şekline çevrildi <sup>(2)</sup>. Bu dönemde, "Kızılırmak boylarından, Karadeniz kıyısından ve Toros geçitlerinden gelen yollar üzerinde bir düğüm noktası teşkil eden Kayseri, daha o zaman ticaret sahasında ehemmiyet kazanmış idi <sup>(3)</sup>." Önce Kapadokya Krallığının, daha sonra Roma'ya bağlı Kapadokya Eyaletinin merkezi olan Kayseri, eyaletin bölünmesiyle I. Kapadokya eyaleti'nin başkenti oldu. 395 yılında Roma Devletinin ikiye ayrılması üzerine Kayseri de Bizans İmparatorluğunun payına düştü. Kayseri, Bizanslıların hakimiyeti döneminde VII. yüzyılda (605 yılında) Pers'lerin eline geçmişse de, 611 yılında burayı terketmek zorunda kaldılar. Perslerden sonra Kayseri birkaç defa müslüman Arapların eline geçti. Müslümanlar için bir ideal olan İstanbul'un fethi gayretleri sırasında <sup>(4)</sup> Kayseri'nin fetih

\* - E.Ü. İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi

1- Halit Erkiledioğlu, Kayseri Tarihi (En Eski Zamandan Osmanlılara kadar), Kayseri, 1993, 1-44

2- "Kayseri", Cumhuriyet Ansiklopedisi, İstanbul, 1970, VII, 1974-1976; "Kayseri", Büyük Larouss Sözlük ve Ansiklopedisi, İstanbul, 1986, XIII, 6562-6563

3- Besim Darkot, "Kayseri", İA (İslam Ansiklopedisi) VI, 484-491

4- Hz. Muhammed (SAV)'in ölmeden önce Üsâme b. Zeyd'i Bizans üstüne savaş için görevlendirmesi, müslümanlara Anadolu'yu ve Batı'yı gelişme ve mücadele hedefi olarak tavsiye ettiği, gösterdiği şekilde yorumlanabilir. Bak:A.Vehbi Ecer, İslam Tarihi Dersleri-II, Kayseri, 1995, 71; Ayrıca Hz. Peygamberin "İstanbul muhakkak fethedilecektir. Onu fetheden kumandan ne güzel kumandandır, onu fetheden asker ne güzel askerdir" anlamındaki sahih hadis bütün müslümanları İstanbul'u almaya heveslendirmiştir. Buhârî'nin Tarih ül-Kebîr'inde geçen bu hadis'in geçtiği diğer yerler ve sıhhati, yorumu için bak: Ali Yardım, "Fetih Hadisi Üzerine Bir Araştırma", Diyanet Dergisi, Mart-Nisan/1974, sayı:2, 116-122; Ali Yardım, "Türk'ün Şeref Madalyası: Fetih Hadis'i", Kubbealtı Akademi Mecmuası, Temmuz/1978, sayı:3, 62-75; İstanbul'un Türkler ve müslüman araplar tarafından kuşatmaları konusu için bakınız: İbrahim Kafesoğlu,

yolu üzerinde olması sebebiyle birkaç defa Müslüman Araplarca geçici olarak işgal edildi. En yakın zamanda Kayseri tarihiyle ilgili iki ciltlik eser yayımlayan Dr. Halit Erkiletlioğlu'nun verdiği bilgiye göre Kayseri, herbiri 668,690,713,726,729,732,785,806 tarihlerinde olmak üzere dokuz defa geçici olarak müslüman araplar tarafından fethedilmiştir<sup>(5)</sup>.

Kayseri'nin Türkleşmesi ya da Türklerin eline geçmesi konusunu ele alırken, müslüman Türklerin Kayseri'ye gelmeden önce ve geldikten sonra Kayseri'de müslüman olmayan (hristiyan) Türk varlığının mevcudiyetine de işaret etmek zorundayız. Bizanslılar XI. yüzyıldan itibaren, özellikle Balkanlardan, Hıristiyan Türklerini çeşitli sebeplerle Anadolu'ya yerleştirdiklerini, bir tarihçinin merhum Prof.Dr.Mükrimin Halil Yınanç'ın "Anadolu'nun Fethi" adlı eserine atıfta bulunarak bu Türklerin: "İslamlar ile harbetmek üzere ya da başka muhtelif sebeplerle, özellikle Bizans'ın hudut bölgelerinde yerleştirildiğini ve Kapadokya ile Toros geçitlerinde mühim bir kesafete sahip olduklarını...<sup>(6)</sup>" kaydettiğini hatırlatmalıyım. Bu hıristiyan Türkler, dinleri olan hıristiyanlığı ve Türkçeyi uzun süre korumuşlar, müslüman Türklerle ileriki tarihlerde yakın zamana kadar birlikte yaşamışlardır<sup>(7)</sup>. Ancak müslüman Türklerin Kayseri'ye gelmeleri tarihi olarak 1067 yılını gösterebiliriz. Zira bu tarihte büyük Türk komutanlarından Afşın Bey<sup>(8)</sup>, Orta Anadolu'ya yaptığı akınlar sırasında Malatya önlerinde büyük bir Bizans ordusunu bozguna uğrattı, Anadolu'nun ortasına kadar bölgeyi (bu arada Kayseri'yi) ele geçirdi<sup>(9)</sup>. Ancak, bu tarihten sonra zaman zaman Bizanslılar ile Türkler arasında el değiştiren Kayseri, 1071 zaferinden sonra kesin olarak Türk hakimiyetine girdi. Malazgirt zaferinden sonra Sultan Alparslan, emrindeki gazilere görev taksimi yaptı<sup>(10)</sup>, ve bu arada Danişmend Ahmet Gazi'ye Tokat, Sivas ve Kayseri'yi iktâ olarak verdi<sup>(11)</sup>. Bu gazi Anadolu'da Tokat, Sivas, Çankırı, Amasya, Develi, Çorum ve Kayseri'yi içi-

"XII. Asra Kadar İstanbul'un Türkler Tarafından Muhasaraları", İstanbul Enstitüsü Dersigi, İstanbul, 1957, C/III,1-16; Hakkı Dursun Yıldız, "İstanbul'un Müslümanlar Tarafından Muhasaraları", Lâle Dergisi, Temmuz/1987, 28-29

5- Erkiletlioğlu, 66-68

6- Oğuz Ünal, Türkiye Tarihine Giriş-Horasandan Anadolu'ya, Ankara, 1979, 196

7- Hıristiyan Türklerle ilgili olarak bakınız: Mehmet Eröz, Hıristiyanlaşan Türkler, Ankara 1983; Harun Güngör, Gagauzların Dinî İnanışları Üzerine Bir Araştırma, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde basılmamış doktora tezi, 1982; Harun Güngör, "Karamanlıca (Grek alfabeli) Türkçe Bir Kitabe", Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi, Aralık/1984, sayı: 33, 95-101; A.Vehbi Ecer, "Ahi Evren Zamanında Anadolu'da Kültür Hayatı" Türk Kültürü ve Ahilik, (XXXI. Ahilik Bayramı Sempozyumu Tebliğleri), İstanbul, 1986, 153-156; Harun Güngör, Ahi Evren Zamanında Anadolu'nun Dinî Durumu", Türk Kültürü ve Ahilik, 157-162.

8- Genel bilgi için bak: Faruk Sümer, "Afşın", Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (TDVİA), I, 440-441

9- Ünal, 102; Hakkı Dursun Yıldız, "Anadolu Türk Tarihi", Anadolu Uygarlıkları Ansiklopedisi, İstanbul, 1982, III, 567; Osman Turan, Selçuklular Tarihi ve Türk-İslam Medeniyeti, İstanbul, 1962, 118; Mustafa Kafalı, "Anadolu'nun Fethi ve Türkleşmesi", Erdem, Ank., 1996, sayı:22, 5-17;

10- Ünal, 143-144

11- Müjgan Cunbur, "Anadolu Gazileri", 6 Mart 1992 günü Erciyes Üniversitesinde verilen konferans. Ayrıca bak: Abdülkerim Özaydın, "Danişmend Gazi", TDVİA, VIII, 467-469

ne alan, Selçuklulara bağlı Danişmendliler Beyliğini kurdu (1071-1178). Emir Ahmed Gazi, adı geçen yerlerin fethinde Çaka, Turaşan, Karadoğan, Osmançık, İltekin ve Karatekin adlı komutanlarına görev verdi. Danişmend Gazi'den sonra Gümüştekin zamanında ve onun yönetimini izleyen yıllarda hem Bizanslılar'a hem de Haçlı ordularıyla başarılı mücadeleler yapıldı. 6/Aralık/1143'de öldüğü bilinen Melik Ahmed Gazi 9 yıllık iktidarı süresinde topraklarını Bizanslılara karşı ısrarla korudu, Abbasî Halifesi Müsterşid-Billah ve Büyük Selçuklu Sultanı Sencer'in iltifatlarını kazandı. Dindar, hayırsever, ilimsever kimse olarak ün saldı. Kayseri'yi merkez yaptı. Yaptırdığı camiin kible tarafına gömüldü<sup>(12)</sup>. Melik Ahmed Gazi'den sonra yerine, onun hanımıyla evlenen Nizameddin Yağıbasan (1143-1164) yirmibir yıllık iktidarı döneminde II. Kılıçarslan ile mücadele içinde oldu ve 4/Ağustos/1164 tarihinde Çankırı'da öldü. Niksar'da yaptırdığı medresenin yakınına gömüldü. Yağıbasan'dan sonra iktidara geçenlerin II. Kılıçarslan (1155-1192) ile başları derde girdi. II. Kılıçarslan 1173 de Kayseri ve Zamantı'da Danişmendliler hakimiyetine son verdi<sup>(13)</sup>.

### XIII. ve XIV. Yüzyıllarda Kayseri

Anadolu Selçuklu Devleti hakimiyeti altında Kayseri, önemli olaylar, çalkantılar içinde oldu ve değerli abidelerle süslendi. I.Gıyaseddin Keyhüsrev (1205-1211) Kayseride sikke (para) bastırıldı. İzzeddin Keykavus zamanında ise Kayseri, Alaeddin Keykubat tarafından muhasara edildi. Mübarizüddin Behramşah, Mübarizüddin Çavlı ve Zeynüddin Beşare gibi emirler Kayseri kuşatmasında görevlendirildiler. Kayseri şahne'si<sup>(14)</sup> Celaleddin Kayser başarılarından dolayı pervane'lik<sup>(15)</sup> makamına yükseltildi<sup>(16)</sup>. Gıyaseddin Keykavus'un üç oğlundan biri olan İzzeddin Keykavus (1211-1220), Alaeddin Keykubat'ın bu kuşatmasını, onun müttefiklerinin savaş alanını terketmelerini sağlayarak (1211) boşa çıkarttı. İzzeddin Keykavus'un iktidar dönemi, verem hastalığını yenememesi sonucunda<sup>(17)</sup> nihayet buldu (1220). Sivas'taki kendi yaptırdığı Dâr

12- Kayserideki Camii Kebir'dir. Danişmendlilerin Kayseride yaptırdıkları âbidelerle ilgili toplu bilgi için bak: M.Eskioğlu-M.Çayırdağ, Melik Gazi Türbesi rehberi ve Danişmendlilerin Kayserideki Eserleri,

13- Danişmendliler ile II. Kılıçarslan'ın aralarının bozulması konusunda bilgi için bakınız: el-Aksarayi, Selçuklu Devletleri Tarihi (Asıl adı: Müsameret ül-ahyar), Çev: F. Nafiz Uzluk-M.N.Gencosman, Ankara, 1943, 123-126; Coşkun Alptekin, "Türkiye Selçukluları", Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi, İstanbul, 1988, VIII, 249

14- Sahne: Vali ve zabıta müdürü, emniyet müdürü karşılığı olabilecek bir makamdır. Bak: M.Zeki Pakalın, Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, İstanbul, 1972, III, 305

15- Pervane: Devlet teşkilatında hükümdarın buyruklarını yerine getiren, bütün işleri divanda arz etmeye. kararları yazmaya, hükümdarın mührünün yanına kendi mührünü basmaya hak tanınan kimse, naib. Bak: İsmail Aka, Timur ve Devleti, Ankara, 1991, 91

16- Bak: Nejat Kaymaz, "Anadolu Selçuklu Devletinin İnhitâtında İdare Mekanizmasının Rolü", Tarih Araştırmaları Dergisi, Ankara, 1964, sayı: 1-2, 91-155; Ayrıca bk: Abdülhaluk Çay, "Anadolu'nun Türkleşmesi-II", Türk Kültürü, Mayıs-1983, sayı: 241, 6-15

17- "Keykâvus... kendisine karşı hiyanette bulunmuş olduklarını zannettiği... bir grup ümerayı bir evin içine doldurarak toptan yaktırdı. Fakat hadiseden sonra haksız hareket ettiğinin farkına vararak, vicdan azabı duymaya başladı... Bunun neticesi olarak vereme yakalandı ve bir müddet sonra da öldü" Bak: Kaymaz, aynı makale, 147

üş-Şifa'da defnedildi (Ocak/1220) Arkasından kendi yerini doldurabilecek bir oğul bırakmadığı için ortaya kendisinin eski rakipleri çıktı. Ancak Keykavus'un vasiyetine uyararak devlet ileri gelenleri Alaeddin Keykubat'ı desteklediler<sup>(18)</sup>. Sivas'da ona biat ve tebriklerini sunarak cülüs'ünü<sup>(19)</sup> ilan ettiler: Alaeddin Keykubat üç günlük bir matem töreni yaptıktan sonra devletin gerçek merkezi olan Konya'ya doğru Sivas, Kayseri, Aksaray güzergahını izlemek üzere harekete geçti. Kayseri'ye geldiği zaman burada da büyük bir cülüs töreni yapıldı ve nihayet Konya'da tahta çıktı (1220). Böylece Alaeddin Keykubat zamanında (1220-1237) Sivas, Kayseri ve Konya'nın her üçü de "pay-ı taht" olarak kabul edildi. Bu sebeple olmalı ki Alaedin Keykubat, yazlarını Kayseri'de Keykubadiye Sarayı'nda geçirirdi ve seferlere Kayseri'den hareket ederdi. Alaeddin Keykubat, Moğolların muhtemel saldırısına hazırlıklı olmak için Konya-Sivas surlarını yeniden inşa ettirdiği gibi, 1224 yılında da Kayseri Kalesini tamir ettirdi. Bu dönemde Kayseri Kalesi ve surlarının tamir ve inşası ile kalınmadı, Kayseri'ye Keykubadiye Sarayı kazandırıldı. Kayseri, Selçukluların, Konyadan sonra ikinci başkenti görünümünü korudu<sup>(20)</sup>.

Alâeddin Keykubat'dan sonra yerine II. Gıyaseddin Keyhüsrev geçti. Bunun döneminde (1237-1246) Orta Asyadan Türkmen göçleri hızlandı, Sadettin Köpek gailisi ve Baba İshak isyanı başgösterdi. 1242 yılında Moğollar Anadolu'yu istilaya başladılar ve Erzurum'u ele geçirdiler. Sonunda Anadolu'yu Moğollara açan Köseadağ (3. Temmuz 1343) hezimetiyile Selçuklu ordusu büyük bir yenilgiye uğradı<sup>(21)</sup>. Bu yenilgiden Kayseri de hissesini aldı. Kayseri Moğollar tarafından kuşatıldı<sup>(22)</sup>. Kayseri halkı "Samsamüddin Kaymaz" ile Topal "Fahreddin Ayaz" kumandasında surları ve burçları tamir ettirdiler. Moğol ordu komutanı Baycu Noyan, önce sur dışında kalan mahalleleri yağmalattı, yaktırttı. Daha sonra şehrin etrafını dolaşarak "Sivas kapısı burcuna karşı, Debbağlar Çarşısı tarafına üç mancınık<sup>(23)</sup>" kurdurdu. Onbeş gün devam eden kuşatmada Kayserililer, Kayseri'yi çok güzel ve kahramanca savundular. Moğalların vazgeçip ertesi yıl gelmek üzere geri dönecekleri bir sırada Kayseri "İğdiş-başı"<sup>(24)</sup> olan Hajuk oğlu Hüsam, gizlice Baycu Noyan'a haberci göndererek, hayatının bağışlanması şartıyla, bilgi verip yardım yapabileceğini duyurdu. Yazılı teminat alınca Baycu No-

18- Yedi yıl kaldığı hapisneden çıkartarak başa geçirdiler. Bak: Kaymaz, aynı makale

19- Cülüs: Taht'a oturma ve sultan olma anlamında bir terimdir. Cülüs merasimi ise, şehzadelerin tahta geçmesi münasebetiyle düzenlenen törene verilen ad'dır. Bak: Abdülkadir Özcan, "Cülüs", TDVİA, VIII, 108-114

20- Pars Tuğlacı, Osmanlı Şehirleri, İstanbul, 1985, 206

21- Osman Turan, Selçuklular Tarihi ve Türk-İslam Medeniyeti, İstanbul, 1969, 228-231; Osman Turan, Selçuklular Zamanında Türkiye, İstanbul, 1971, 431-438

22- Moğol akınlarının Anadolu'nun Türkleşmesindeki rolü için bak: Abdülkadir Yuvalı, "Anadolu'nun Türkleşmesi ve Moğollar", Türk Dünyası Araştırmaları, Ekim/1985, sayı:38, 90-101

23- Turan, Selçuklular Zamanında, 440

24- İğdiş: Büyük şehirlerdeki maliye memurlarına verilen addır. Gerektiği zaman yaşadıkları şehirlerin savunmasında da aktif rol alıyordular. Fazla bilgi için bak: Faruk Sümer, "Selçuklu Tarihinde İğdişler", Türk Dünyası Araştırmaları, Nisan/1985, sayı:35, 9-23

yan'ın karargahına gitti. Kayseri'nin durumu ve Kayseri ileri gelenleriyle ilgili bilgiler verdi. Bu hiyandan haberi olmayan Selçuklu kumandanı ve askerleri ile şehir halkı bütün güçleriyle şehri savunmaya devam ederken Hajukoğlu Hüsam'ın ihaneti duyuldu. Kayseri Sü-Başı'sı<sup>(25)</sup> Fahreddin Ayaz da Hajukoğlu'nun hareketini ve bu sayede malını, hayatını, çocuklarını kurtardığını öğrenince aynı yolu izledi. Geceleyin taraftarlarıyla birlikte Baycu'ya iltihak ettiler. Bu iltihaklar Moğolları geri dönmekten alıkoymuş ve kuşatmayı şiddetlendirmelerine sebep oldu. Şehirde Samsamüddin Kaymaz tek başına kaldı, fakat savaşmaya da kahramanca devam etti. Sivas Kapısı burcunu mancınıklarla döven Moğallar bu kapıdan saldırıya geçmekle kalmadılar, surları ok yağmuruna tutarak merdivenler kurdular. Kapıları, kilitleri kırarak kaleyi ele geçirdiler. Bütün askerlerin kollarını bağlayarak iç kalenin doğu ve güneyinde yer alan ova'ya<sup>(26)</sup> götürdüler ve öldürdüler. Şehrin bütün hazineleri ve servetleri yağma edildi. Gizli altın ve mücevherlerini getirmeleri için Kayseri'nin zenginlerine işkence yapıldı ve sonra öldürüldü. Yağmalama bittikten sonra Kayserililerin büyük bir kısmı, ana-baba, evlât ve akrabalarının feryatları arasında kılıçtan geçirildiler. Kayseri'nin saray, ev ve surları yıkıldı ve yakıldı. Sadece genç, erkek ve hanımlar öldürülmeyle esir alındılar. Bu esirler arasında tanınmış Türk mutasavvıflarından Şeyh Evhadüddin Hâmid el-Kirmani (öl: 1238)'nin<sup>(27)</sup> kızı, Anadolu'da Bâciyan-i Rûm örgütünün<sup>(28)</sup> kurucusu ve Kayseride 25 yıl kalarak burada Ahilik Teşkilâtı'nı kuran Ahi Evren (öl: 1261)'in<sup>(29)</sup> hanımı Fatma Bacı'da (öl: 1275) bulunmaktaydı. Ömrünün 17 yılını esarette geçiren Fatma Bacı'ya babasının şöhreti ve babasına duyulan saygıdan ötürü Moğolların iyi davrandıkları ve 1260 yılında Kayseri'ye dönmesine izin verdikleri rivayet edilir<sup>(30)</sup>. Ahi Evren ise bu tarihlerde Konya'da tutuklu olduğu için bu felaketten kurtuldu<sup>(31)</sup>. Kösedâğ Savaşından sonra Selçuklular, Moğollarla anlaşma<sup>(32)</sup> yapmışlarsa da "devlet adamlarının siyasi iltihak ve entrikaları Selçukluları Moğolların bir oyuncuğı haline getir<sup>(33)</sup>"di. Böylece, "Selçuklu Türkiye'sinde kudretli padişahlar, sağlam devlet adamları ve saadet devri"

26- Erkiletlioğlu, 235 (207 numaralı açıklama dipnotu)

27- Bak: Mikâil Bayram, Şeyh Evhadüddin Kirmani ve Evhadiye Tarikatu, Konya 1993

28- Bak: Mikâil Bayram, Baciyan-i Rum, Konya, 1987

29- Bak: Mikâil Bayram, Ahi Evren ve Ahi Teşkilâtının Kuruluşu, Konya, 1991; Mikâil Bayram, "Anadolu Selçukluları Devrinde Anadolu Bacıları Örgütünün Kurucusu Fatma Bacı kimdir?, Belleten, Ekim/1981, sayı:180, 157-172

30- Bayram, Evhadiye Tarikatu, 51-55; Bayram, Baciyan-ı Rum, 24-27

31- Erkiletlioğlu, 122; Bayram, Ahi Evren, 83-84; Bu felâketten kurtulanlar arasında Seyyid üs-Sırdân diye anılan Seyyid Burhaneddin Muhakkik-i Tirmizi (1166-1241)'in de bulunduğu tahmin edilebilir. Seyyid Burhaneddin'e Moğolların kötülük yapmadıklarını Yrd. Doç.Dr. Ahmet Sevgi, Eflâki'nin Menakıb ül-Arifin'indeki bir rivayete dayanarak anlatır. Ona göre Seyyid Burhaneddin'e itibar ettikleri ve saygı duydukları için kötülük etmediler. Ancak Kayseri'de nüfuzlu bir kimse olan Seyyid Burhaneddin'in Moğollara karşı herhangi bir tavır almaması ve Seyyid Burhaneddin Muhakkik-i Tirmizi, Kayseri, 1995, 5-6, 19-28

32- Alptekin, VIII, 308-310

33- Turan, Selçuklular Zamanında, 456

kapandı, gerileme başladı<sup>(34)</sup>. İzzeddin Keykâvus (1246-1249)'un zamanını II. İzzeddin Keykâvus, IV. Rükneddin Kılıçarslan, II. Alâeddin Keykubat'dan oluşan müşterek saltanat (1249-1266) dönemi takibetti. 1256 yılında IV. Rükneddin Kılıçarslan, Baycu Noyan tarafından Kayseri'de Rûm Diyarı Sultanı olarak tahta çıkartıldı. IV. Rükneddin Kılıçarslan'ın öldürülmesinden sonra yerine III. Gıyaseddin Keyhüsrev (1266-1284) -küçük yaşta- getirildi. Bu dönemde Hatiroğlu Şerafeddin Moğollara karşı isyan etmişse de hayatıyla<sup>(35)</sup> ve büyük bir yenilgiyle ödediği bir karşılık gördü. (1276) Muinüddin Pervane'nin çağrı mektupları üzerine, kendisine sığınan Anadolu Devlet adamlarının teşvikleri sonucunda Türk Memlûklü Sultanı Baybars,<sup>(36)</sup> Anadolu Türklüğü'nü putperest Moğolların baskısından kurtarma kararını aldı. 7 Nisan 1277 de Haleb'den ordusuyla yola çıktı<sup>(37)</sup>. Bu defa, Muinüddin Pervane Moğollarla birlik oldu. Baybars, Elbistanda karşılaştığı Moğol ordusunu bozguna uğrattı ve Elbistan Zaferinden sonra Kayseri'ye kadar coşkunun sevgi ve gösterilerle karşılandı. Muinüddin Pervane ise, savaşın sonucunu gördükten sonra, önce Kayseri'ye kaçtı, oradan III. Gıyasedin Keyhüsrev'i, kendi hanımı ve devlet adamlarını beraberine alarak Tokat'a gitti<sup>(38)</sup>. Baybars ise Moğol askerlerini kovalayarak Kayseri'ye geldi. Kayseri'de Baybars, Selçuklu tahtına çıkarak (2 Mayıs 1277) kendi hakimiyet bölgelerine fetihnameler yolladı<sup>(39)</sup>. Kayseri'de para (sikke) bastırıldı, adına hutbe okuttu ve armağanları kabul etti.<sup>(40)</sup> Aksarayi'nin Müsameret ül-Ahyar'ında olayın devamı şöyle anlatılır:

"Melik Zahir (Baybars) bütün Anadolu emirleriyle Karaman ve Uç Türkleri başbuğlarını Kayseri'ye çağırarak üzere elçi gönderdi. Kendi imzasıyla yazdığı fetihnameleri her tarafa dağıttı. Kayseri'de on gün kadar bekledi<sup>(41)</sup>. Beraberinde kalabalık askeri vardı. Yolların kapanmasından ve erzak noksanından sıkıntı başgösterdi. Bir ölçek ekin, kırk dirheme çıktığı halde bulunamıyordu. Hayvanlar için yem tedariki de güçleşmişti. Kaledeki ambarların açılmasına müsaade etmedi. Halktan hiçkimisenin malına, davarına el uzatılmasına meydan bırakmadı. Nihayet bu ağır şartlar içinde kalan Şam

34- Turan, aynı yer

35- Erdoğan Merçil, Müslüman Türk Devletleri Tarihi, İstanbul, 1985, 157

36- Baybars'ın asıl adı Melik üz-Zahir Rükneddin es-Salihi el-Bundukdari'dir. 1223 yılında doğmuş, 1260-1277 yılları arasında iktidarda kalmış, Moğollar karşısında başarı kazanan tek sultandır. Bakınız: Kâzım Yaşar Kopruman, "Baybars-I", TDVİA, V, 221-223

37- Merçil, 157

38- Merçil, 158; Olayı Aksarayi şöyle anlatır: Pervane Muiniddin "Takat getirilemeyecek durumlar karşısında geri dönmek Peygamberin sünnetidir, diyerek bir gecede... Kayseri'yi boyladı. Orada tutunamayacağını anlayınca Tokat'a savuştu." Bak: Aksarayi, 191

39- Alptekin, VIII, 333; Fazla bilgi için bak: Erkiletlioğlu, 133-136

40- Kemal Göde, Tarih içinde Kayseri, Kayseri, 1991, 9; Kemal Göde, "Mısır-Suriye Türk Memlûklü Sultanı Baybars'ın Anadolu Seferi", Erciyes Dergisi, Aralık/1985, sayı: 84, 21-28; I.Hakkı Uzunçarşılı, Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu-Karakoyunlu Devletleri, Ankara, 1984, 155-161

41- Baybars'ın Kayseri'de kalış süresi hakkında kaynakların farklı rivayetleri için bak: Nejat Kaymaz, Pervane Muiniddin Süleyman, Ankara, 1970, 166

ordusu ağırlıklarını Kayseri'de atarak geri dönmek zorunda kıldı... (Muiniddin Pervane ve diğer Bey'lere haber gönderdi) Halbuki Pervane ile beraber diğer Beylerden de giden olmadı. En hayırlı çare geri dönmektir diyerek (Kayseri'yi terkedip) Şam sınırına yollandı."<sup>(42)</sup>

Baybars Şam'da aniden hastalanarak öldü ve kendisinin yaptırdığı medreseye gömüldü. Bu olaydan hemen sonra Moğol Han'ı (Abaka Han) Kayseri'ye geldi ve askerlerine Kayseri'de katl ve yağma yapmalarını emretti. Muiniddin Pervaneyi de idam etti<sup>(43)</sup>. Kayseri ileri gelenleri Kayseri'de pek çok insanın öldürülmesini engelleyemediler<sup>(44)</sup>. Bu tarihten sonra İlhanlıların atadıkları umumi valiler veya İlhanlılara bağlılıklarını beyan eden birkısım Bey'ler idareci olarak kaldılar<sup>(45)</sup>. Bir süre sonra Kayseri'de Eratnalılar'ın yönetimini görüyoruz. Emir Eratna aslen Uygur Türklerinden olup İlhanlılara bağlı bir emirdir. 1341 yılında önce Sivas, daha sonra Kayseri merkez olmak üzere kendi adına hutbe okutup sikke (para) kestirdi. İlhanlıların kötü idaresinin sebep olduğu anarşiyi kısa sürede önledi, otoritesini kabul ettirdi. Adaletli, güzel ahlaklı, gönül alıcı, ilim sever bir kişi olarak tanındı. Ümidleri kaybolmuş, malları mülkleri talan edilmiş, yıkılmış, yakılmış Orta Anadolu halkı onu büyük bir kurtarıcı olarak görmüş ve ona Köse Nebi lâkabını takmıştı. 1352 yılında ölen Alaattin Eratna, Kayseri'de Köşk Medrese yakınındaki medreseye defnedildi<sup>(46)</sup>. Eratna Devleti gücünü kaybederek 1381 yılında ortadan kalktı. Bundan sonra Kayseri, Kadı Burhaneddin Ahmed'in hakimiyeti altına girdi. Kadı Burhaneddin Ahmet, Oğuzların Salur Boyundan, Kayseri Kadısı Şemseddin Mehmed'in oğlu olarak Kayseri'de 1345 yılında dünyaya geldi. Kayseri'de ve Mısır'da iyi bir eğitim gördü. Yirmibir yaşındayken babasının yerine kadılığa atandı. Karışık bir dönemde dirayetli ve akıllı davranış ve kararlarıyla itimat uyandırdı, Eratna hükümdarı Ali Bey'in veziri oldu (1378). Daha sonraları halkın da desteğiyle Sivas'da sultanlığını ilan etti (1381). Komşu beyliklerle iyi ilişkiler kurmaya çalıştı<sup>(47)</sup>. Kayseri'ye vali atadığı kız kardeşinin oğlu Şeyh Müeyyed, hem Kayserililere baskı ve zulüm yapıyor, hem de Karamanoğlu Alaeddin Bey'in teşviki ve kışkırtmasıyla isyana

42- Aksarâyi, 192

43- Muiniddin Pervane'nin ölümü için bak: Kaymaz, 175-179

44- Aksarâyi, 192-193; Alptekin, VIII, 334-335

45- "Çok itiaatkâr görünen bu şahıs (yani Eratna) İran'dan yeni yolanan umumi vali Şeyh Hasan ile de iyi geçindiğinden... vali, Eratna Bey'i vekil tayin etti". Bak: Mustafa Akdağ, Türkiye'nin İktisadi ve İçtimai Tarihi, İstanbul, 1974, I, 85; "Selçuklu sülâlesi ad olarak var olmakla birlikte ülke yönetimi fiilen Moğol valilerine ve komutanlarına geçmişti." Bak: Hakkı Dursun Yıldız, "Anadolu Türk Tarihi-Osmanlı Devleti'nin Kuruluşuna Kadar", Anadolu Uygarlıkları Ansiklopedisi, İstanbul, 1982, 566-640.; "Uç Beyleri Moğol hakimiyetine karşı görüntüde uysal davrandıklarından, sene de bir miktar vergi veriyorlardı." Bak: Akdağ, I, 86

46- Göde, "Eratna Oğulları", TDVIA, XI, 295-296

47- Bu konular için bak: Yaşar Yücel, Kadı Burhaneddin, Ankara, 1987; Ayrıca bak: Merçil, 300-302; Hakkı Dursun Yıldız, "Kadı Burhaneddin Ahmed Devleti" Anadolu Uygarlıkları Ansiklopedisi, III, 611-612; Uzunçarşılı, 162-168

hazırlanıyordu. Kayseri'nin Karamanoğulları'na teslim edileceğini <sup>(48)</sup> öğrenen Kadı Burhaneddin, Kayseri'yi kuşatı. Kısa bir mücadeleden sonra Kayseri'ye giren Kadı Burhaneddin, Akkoyunlu aşireti başkanı Karayülük Osman'ın araya girmesi ile iç kaleye kaçan Şeyh Müeyyed'i öldürmeyeceğine söz verdi. Ancak Kadı Burhaneddin sözünde durmayarak Şeyh Müeyyed'i öldürttü <sup>(49)</sup>. Bu olaydan sonra da Karayülük Osman Bey ile arası açıldı ve Osman Bey, Kadı Burhaneddin'in yanından ayrıldı (Ekim 1396). Böylece Kayseri bölgesinde otoritesinin sağlandığını gören Kadı Burhaneddin, ordunun dağılmasına izin verdi, Kayseri'nin imanı ile uğraştı ve Kayseri'de eğlence toplantıları düzenlemeye başladı <sup>(50)</sup>. Daha sonra ise Şeyh Müeyyed'i kıskırtan bir ara Türkmenlerden bir gurubu Develi'ye gönderen Karamanoğullarını dize getirdi (1397).

Kadı Burhaneddin kendisine küserek ayrılan Karayülük Osman'ı 10.000 kişilik bir kuvvetle takibetti (1398). Karayülük Osman, sarp yerlere yerleşti ve ani bir baskıyla Kadı Burhaneddin'i esir aldı. Kadı Burhaneddin hayatının bağışlanmasına karşılık Karayülük Osman Bey'e Kayseri ve çevresini terketmeye hazır olduğunu bildirdi <sup>(51)</sup>. Ancak 8 Temmuz 1398 tarihinde Sivas halkının gözü önünde Kadı Burhaneddin'in başı vuruldu ve cesedi dörde ayrılarak her biri bir sığın ucuna bağlanarak teşhir edildi. <sup>(52)</sup> Sivas halkı Kadı Burhaneddin'in yerine Kayseri Valisi olan 14 yaşındaki Alaaddin Ali (Zeynelabidin)'yi hükümdar ilan etti. Karayülük Osman, Sivas'ı kuşattı ise de Sivaslılar ve Alaaddin Ali Moğollardan yardım istediler. Ancak daha sonraları, "şehirlerinin Türkmenler tarafından yağmalanmasından ve bir de yaklaşmakta olan, Timur tehlikesinden korkmuş olacaklar ki, Osmanlı Padişahı I. Bayazid'e haber göndererek <sup>(53)</sup>" Osmanlı'lara iltihak ettiler.

Büyük Anadolu'da olduğu kadar Kayseri'de XIII. ve XIV. yüzyıllarda çalkantılı, endişeli, korkulu, hareketli siyasî olayların içindeydi. bu yüzyıllar Türklerin Anadolu'yu yurd edinme, Türkleştirme ve müslümanlaştırma yıllarıydı. Moğol işgalleri ve boy mücadeleleri sebebiyle Kayseri halkı da korkulu bir hayat yaşıyordu. Huzur ve gelecek arayan, fakat ümidini yitirmeyen bir toplum halindeydi. Ayrıca bütün Anadolu'da olduğu gibi Kayseri'de de Türk ve müslüman olmayan esnaf ve sanatkarlar vardı. Onların karşısında esnaf ve tüccar olarak tutunabilmek için iktisadi ve ticari bakımlardan güçlü olmaları gerekiyordu. Bütün bu olumsuz şartlar altında, bir arada ve barış içinde yerli halkla ve birbirleriyle çatışmaya girmeden varlıklarının devam ettirdiler, güçlendiler, büyüdüler. Hem iktisadî, hem de manevî değerlerini korudular. Medreseler dinî bilgi-

48- Aziz b. Erdeşir-i Esterabâdî, Bezm-ı Rezm, Çev: Mürsel Öztürk, İstanbul, 1990, 461-462.

49- Merçil, 302; Uzunçarşılı, 164; Yıldız, III, 612; Esterabâdî, 474

50- Yücel, 39

51- Yücel, 41

52- Yücel, 41-43; Müjgan Cunbur, "Kadı Burhaneddin'in Ölümü ve Türbesiyle İlgili Menkıbe ve -İnanışlar" Türk Kültürü Dergisi, Mayıs/1985, 39-48; Uzunçarşılı, 164

53- Yücel, 42

leri pekiştirirken, bunlara paralel olarak felsefî, manevî ve tasavvufî görüşleri telkin eden, insanlara ümid, sevgi yaşama aşkı ve heyecanı veren Alperenler, mücahid Derişler, Abdalân, Ahiyan ve Bacıyan-i Rum, Ahmed Yesevi talebeleri Kayseri halkının imdadına yetiştiler. Bunlar en çok ihtiyaç duyulan ruhi ve manevi güven ve huzuru sağladılar. XIII. ve XIV. yüzyıllarda Kayseri'nin etnik, kültürel, iktisadî, dinî... durumu hakkında bilgi vermek konumuzun sınırlarını aşar. Bu sebeple, ayrı bir inceleme konusu olan bu dönem bilginleri, ticaret hayatı, sosyal yapısı, kurumları, etnik ve dinî durumu hakkında bilgi vermeyeceğim.